КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland

Ч. 2.
ЛЮТЕНЬ
1936.
РІЧНИК IX.

НА ОКРАЮ ДНІВ

НОВИЙ ПРИПЛИВ ЕНЕРҐІЇ.

Нема сумніву, що мимо невеселої ситуації на фронті крізи та зростаючої матеріяльної нужди у всіх верствах українського суспільства, почувається скрізь наче бадьоріший дух. Коли пригадати собі майже декадентські настрої з перед двох—трьох літ, коли ледви хто відважувався глядіти в майбутнє інакше, як песимістично, то зміна настроїв на краще мусить впадати у вічі. Ми констатуємо, що живіше бє темпо праці по кооперативах та їх союзах, поширюються потрохи торговельні аґенди, відбудовується назад орґанізаційно-інструкторська діяльність Окружних Союзів, а потрохи вже й Українбанків.

Не є нашим тут завданням робити подрібну аналізу всіх причин тих відрадних проявів. В кожному разі дещо блíднуть примари безпосередньої загрози самому існуванню кооператив.

Не без значіння є й те, що в Европі відчувається вже деякий пересит від благодатей ріжних »тотальних« експериментів і росте відпір проти них (відчувається це вже й у Польщі).

Лекція, уділена кооператорам крізою, зокрема що торкається метод фінансування і кредитування, не повинна пройти безслідно. Ще тепер є відтинки на нашому фронті де не все ще в найкращому порядку і не є виключене, що можуть бути ще втрати. Клич »один за всіх — всі за одного« повинен прийти з допомогою віповідальному керовництву нашого союзного спілчанства: повинні найтися певні загальні засоби й фонди, з яких би можна було давати допомогу тим відтинкам фронту, що самі не всилі викарабкатися наверх. Треба тільки твердо хотіти перемоги і не відступати від начального клича солідарности.

НЕ КОЖНИЙ ДОРІС ДО ДЕМОКРАТІЇ Й ДО ПРАВ.

Нема сумніву, що кооперативне будівництво, як добровільна творчість широких мас, може розвиватися лише при умовах демократично-ліберального устрою, який ґарантує всім громадянам свободу рухів і орґанізації, а їх спілковим підприємствам свободу торгу й конкуренції. Кожний бачить, як »тотальна держава« привела до упадку кооперацію в СРСР, на очах ліквідує її в Німеччині.

Та однак помилкою було би думати, що вся річ в одному тільки державному устрою та його правних нормах. Нема сумніву, що якби надати навіть найбільш ліберальні устроєві форми якомусь півдикому племені на островах Фіджі, то ще довго прийшлобся чекати, заки ці люде зумілиб направду скористати з цих прав для вільної суспільної творчости, для розбудови добровільних суспільних форм господарства, освіти, шкільництва...

Значить — річ не в самих тільки формальних орґанізаційних формах, а в тім, щоби концепція демократичного будівництва жила в головах і привичках широкіх народніх мас. Для цього потрібно очевидно відповідного громадянського виховання, широкої загальної і суспільної освіти в масах... В противному разі на ніщо не здадуться й найкращі конституції, навіть найповніша суверенність у власній державі, навіть (тут може й громи посиплються на наші голови!...) — сакраментальні »кредити й субвенції з дешевих публичних джерел«...

Так дивлячись на справу, не можна пройти без уваги біля факту, що його з оправданим застереженням підносить (у ГКЧ ч. 4) начальний директор РСУК. А говорить він там про страшно мале зацікавлення серед українських кооператорів — книжкою. РСУК проголошує надзвичайну знижку цін кооперативних видань — на місяць січень. Розсилає по всіх усюдах проспекти, друкує дешеві цінники — і в результаті: замовлення з неповного десятка місцевостей, на загальну суму... 150 зл. (стопятьдесять злотих)!*).

Зловивши дещо віддиху після ударів останніх 5 літ, ми у нашій роботі зачинаємо вже повторювати давні помилки. Нанові починаємо крізь пальці дивитися на кредитування, знову по старій звичці практикуємо завдання кооператора як виключно господарські.

Міжтим це траґічне непорозуміння. Коли вже відбудовувати, то на ширших і здоровіших підвалинах, як мала стара будівля!

Інакше слушно зможуть нам закидати, що ми... не доросли до того, аби нам давати права!

ВЕЛИЧЕЗНА РОЛЯ КАРТЕЛІВ.

Як глибоко проникла в господарське життя Польщі інституція картелів, можна судити з останніх обчислень інституту для досліду конюнктур і цін. Отже в 1934 р. припадало на скартелізовані промисли аж 35% промислової продукції, призначеної на внутрішній ринок.

*) Між іншим анальоґічна книжкова акція польської кооперації в місяці грудні 1935 дала без порівнання кращі висліди! Ми зі сорому не хочемо навіть тут подавати, на яку суму замовлень книжки дістав польський загально-кооперативний комітет книжки.

Великі картелі мали таку участь в загальній промисловій продукції для внутрішнього ринку:

копальні камінного вугля	9,8%
бавовняне прядільництво	6,8%
залізне гутництво	3,9%
цукроварство	2,5%
чесанкове прядільництво	2,4%
фабрики паперу	1,6%
виріб джутових тканин	1,1%
менші галузі промислу	7,0%

Серед числа 256 картелів, які існували в 1934 році — аж 76 було таких, що належали до інтернаціональних картелевих змов. Існує їх чимало і тепер. Зокрема існують: експортова конвенція польсько-британська в ділянці вугля (від 1. січня 1935 р.); міжнародня конвенція продажі віконного шкла (Польща, ЧСР, Австрія); низка порозумінь в ділянці виробів з металів, рур, емальованих посуд, цинку, каблів і провідників, жарівок, цукру, дріжджів, нафтової ропи і т. п. Деякі, як приміром цукрова конвенція, обіймають не лише европейські країни, а й Південну Америку.

По окремих галузях промислу кількість зареєстрованих картельних змов була в р. 1934 наступна: в гірничо-гутничім промислі — 33 умов, в металево-перетворчім — 48, в хемічнім — 67, в мінеральнім — 29, елєктротехнічнім — 10, у споживчім — 25, текстильнім — 8, в інших промислах — 43 умови.

З ДІЯЛЬНОСТИ ЗАЛІЗНОГО КАРТЕЛЮ.

В недавніх заявах відповідальних урядових керманичів господарства ми читали, що є »добрі« і »злі« картелі. До тих перших належать якраз найважніші промислові обєднання: в ділянці заліза, вугля, нафти, цукру і т. д., себто головні сировинні продукції. Ті картелі не підлягли розвязанню, а тільки їм наказано перевести деяку обнижку цін, залишаючи їм їхні монопольні становища у своїх ділянках.

Між іншим наказано обнижити ціну всіх родів заліза о 10%. Ціну 1 тони матеріялу на цвяхи означено у висоті 269 зл. Що-ж робить Синдикат Залізних Гут? Отже обіжником з дня 27. XII. м. р. він повідомляє своїх відборців, м. і. фабрики цвяхів, що замовлення буде виконувати по неозначеній покищо ціні. Виявляється, що було причиною такого обіжника. Річ у тім, що цвяхарський картель, який тісно співпрацює зі Синдикатом Гут, зажадав від міністерства, щоби позакартельним цвяхарням раховано ціну вищу, як означена. (У цвяхарському картелі є 18 фабрик). Синдикат має надію, що влада прихилиться до тієї пропозиції і для того тягне справу обнижки ціни).

Так у практиці проявляється корисність для народнього гос-

подарства й усіх без виїмку картелів. Подиву гідна їх солідарність у вишукуванні способів на шрубування цін!

НЕОСОБЛИВІ ВИСЛІДИ ЗБІЖЕВОГО МОНОПОЛЮ.

Як доносить орґан чеської хліборобської кооперації, чехословацький збіжевий монополь закінчив перший рік існування зі стратою 21 міліонів корон ч., яку то квоту має заплатити держава. Припускаючи навіть, що це лише тимчасові обчислення та що може дефіцит удасться покрити іншим способом, все таки є друга поважна інформація, яка не говорить в користь монополю. А саме відомий чеський аґрарний дослідник, професор др. Брдлік обчислив, що на монополю заробили: лятифундії, себто найбільші рільні господарства пересічно кожне по 13.192 корон ч., капіталістичні рільні господарства по 1.617 кор. ч., півкапіталістичні по 420 кч, трудові, себто ті, що не вживають постійної наємної сили — по 2,30 кч, а споживчі господарства (такі, що не мають навіть стільки землі, щоби затруднити всіх своїх членів родини, а споживають майже все, що управляють та ще докупляють на споживчя) в т р а т и л и по 55,30 кч.

Треба взяти на увагу, кілько населення репрезентує кожна з названих ґруп хліборобства. Отже лятифундій і капіталістичних господарств є в ЧСР — 9.885, півкапіталістичних — 65.991, трудових — 405.901, споживчих і півспоживчих — 1,168.205.

Таким чином на монополю заробило 29,1% сільського населення, решта, себто кругло 71% — втратило і то дуже поважно.

В наслідок піднесених цін збіжжя зменшилася в дечім його консумція по містах і селах, а ще більше це відбилося на зменшенні споживчя вищеякісних сільських продуктів: мяса, товщів, цукру, молока і т. д. Це знова відбилося недобре на доходах сільського населення і то головно дрібних рільників, годівельників. В дальшій консеквенції піднялися також ціни промислових виробів (на 13%).

Ще раз життя доказало, що штучні й механічні заходи для реґулювання цін не дають корисних для цілости народнього господарства наслідків. А вже найбільшим ворогом кожного народнього господарства є м о н о п о л і.

(Далі про білянс монополю взяті з „Земедєльскіх дружстевніх Лістів« ч. 51/52.)

PEKUNIA NON OLET...

Преса доносить про інтересну прилюдну диспуту, що відбулася в Америці між американським соціялістом Норманом Томас-ом а провідником комуністів Браудером. Томас запитав:

— Чому Совітський Союз і досі ще доставляє нафту Італії,

якщо визнав її напасником? Аджеж у цей спосіб Совіти влекшують Мусолінієві ведення війни?

На це відповів Браудер:

— Бо Совітський Союз чекає, аж Ліґа Народів ухвалить заборону ввозу нафти.

Томас у своїй репліці:

—Чи така відповідь може задовольнити жертви італійських літаків і танків? Чи конечно необхідний аж дозвіл Ліґи Народів на те аби відмовити помочі італійському урядові?

(»Мисьль соціялістична« Варшава 12. І. 1936).

У диспутах проскакують іноді цікаві речі, які без того були б покриті тайною. Для СРСР очевидно нафтовий інтерес так само вигідний, як для Японії достава светрів одночасно для обидвох воюючих сторін у цій же Африці...

ВИПИСКИ.

»Всі чують, або бачать, що в суспільстві доконуються зміни, що вони посуваються з невблаганою конечністю. Небагато осіб одначе здає собі рахунок, в якому напрямі вони йдуть, ніхто не передбачує, як остаточно розвинуться. (Мова йде про зріст нужди на долах і можливі того наслідки. — Ред. К. Р.). Спрямування відбуваючогося процесу згідно з інтересом Польщі це річ незвичайно пильна. Суспільство повинно найти розвязку ґрунтовну й розумну. Повинно переробити і перетравити те, що наш орґанізм дезорґанізує й ослаблює. Щоб воно могло цього доконати, начальною напрямною внутрішніх відносин повинно бути сконструовання ідейних осередків. Їх боротьба і конкуренція не виключить координації. Треба одначе, щоби опорою громадського життя міг бути, на його сторожі міг стояти вільний і лише праву підлягаючий громадянин. (Підкреслення наше — Ред. К. Р.). Цензор же нехай поверне до обмеженої і йому властивої ролі, нехай не бере на себе виховавчих обовязків народу«.

Ці — наскрізь »демоліберальні« думки, читаємо на сторінках проурядового »Курєра Поранного« дня 5. січня 1936 р. Чи signum temporis?

В цьому ж часописові, в тиждень пізніше, у передовиці п. з. »Сиґнал нової ери« читаємо й такі — покищо фрази: »... Во імя засад старого світу.... спихаємо безробітних у пропасть поневірки й нужди, кермуючись прастарою мертвою ідеєю, що як нема для них праці, то не повинно бути й хліба.

Поволи, з перебоями, родиться думка, що сенс праці в тім, аби людині достарчити засобів до життя. Колиж тих засобів доволі, то тратять свої права ті інституції й системи, що виросли з економії недостатку, як також ті системи, що виросли з опресії голоду й безпомічности людини в обличчі природи. Входимо в добу,

коли бохонець хліба, заощаджений коштом голодної людини, перестає бути чинником багацтва. (Так є в добі капіталізму — Ред.). Натомісць людина, накормлена хлібом, робиться довжником, від якого громадянство матиме право жадати стільки праці, кілько її потрібно, щоби старчило хліба й світла для всіх«.

Признаємо щиро, що не гаразд розуміємо інтенції автора. Сказано неясно, до тої міри, що пахне або... тотальною державою, або »арміями праці« Льва Троцького. А головне — та фраза: »людина, накормлена хлібом...«... Чи справді ідеалом має бути громадянин кормлений згори, а не здобуваючий собі самостійно потрібні йому засоби, з яких ще дасть, що потрібне, й на загальні потреби??

Це вже ані »демократично«, ані »ліберально«!

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО

„Пляновість у державній господарці"

Книжка др. Тадея Бернадзікевича п. н. „Przerosty etatyzmu", оперта на матеріялах Найвищої Контрольної Палати Польської Держави звернула на себе загальну увагу читаючого громадянства в Польщі. Це громадянство, яке ще недавно гралося кличем »пляновости в господарстві«, як дитина новою цяцькою, щораз дошкульніше починає на собі відчувати прикрі наслідки надмірного розросту прямої державної інґеренції у виробництво й росподіл, у кредити, соціяльні обезпечення, навіть у позашкільну й освітньовиховну діяльність тощо. Також і українському »ґетто« — хоч яке воно замкнене у крузі своїх внутрішніх малих справ — не завадить поінформуватися, як працює державна машина польської держави, цим разом в економічній ділянці. Бо-ж кошти тої »пляновоі господарки« приходиться нам покривати — як усі взагалі кошти — навіть релятивно у більшій пропорції, як самому польському громадянству.

Названий автор торкається прославленої »пляновости« державного господарювання взагалі, а польського зокрема, у VII. розділі своєї книжки. На вступі зазначує, що під назвою »пляновоі господарки«, слушно чи ні, принято розуміти державну, отже примусову господарку, в якій реалізування пляновости відбувається з ужиттям примусу, і то з одного центрального осередку. Та приклади, що їх автор наводить, є явним запереченням не тільки думки про пляновість, а взагалі якоїсь раціональної діяльности. Ось деякі з тих примірів.

Справа моторизації й розвитку автомобілізму гальмується в значній мірі з вини Державних Заведень Інженерії, покли-

каних саме для того, щоби цю справу вести вперед. Цю установу злучено в 1928 р. з фабрикою самоходів »Урзус«, яка не мала щастя з виробництвом власних самоходів і продала свої акції Банкові Краєвого Господарства. 1930 р. заведення зробили умову зі швайцарською фабрикою »Заурер« про імпорт її самоходів до монтування в »Урзусі«. Одначе ті самоходи показалися за тяжкі для польських доріг і мостів, а крім того за дорогі. Із 75 змонтованих самоходів продано протягом року тільки один.

В 1931 році Заведення Інженерії зробили анальоґічну умову на безмитний імпорт італійських возів »Фіят«, при одночасній підвищці мит на вози інших фірм. Віддано отже Фіят-ові фактчний монополь на польськім ринку. Але і цей вибір показався нефортунним, бо вози »Фіят« за делікатні на польські дороги. Якостево вози »Фіят« гірші, як новіші моделі фірм інших західних держав; до того ж продажна ціна (7.200 зл., тоді як у Лондоні Форд коштує 3.200 зл.) робить їх недоступними для польського ринку.

Щож робить державна машина в обличчі своєї нової помилки? А що ж би іншого, як наказ, примус? Державним урядам заборонено набувати самоходи інших марок. Те саме зроблено відносно орґанів самоврядування і залежних від держави приватних фірм. Возам »Польскі Фіят« признано податкову пільгу, що доходить до 60%. Ті особи, що набувають вози »Заурер« і »Фіят« дістали першенство при надаванні автобусових концесій. (Інша річ, що мимо тих привілеїв обидва ті роди возів таки далі »не йдуть«).

У висліді стан моторизації Польщі, число самоходів, особливо по 1931 році — погіршується на очах. — Очевидно, грав тут ролю і новий податок на »Дороговий Фонд«, висотою рекордовий в світі. Коли стан самоходів з року 1931 приняти за 100, то в дні 1 липня було в Польщі: самоходів незарібкових 71, таксівок 67, автобусів 39, тягарових возів 69. Пересічне число самоходів впало до цифри 66. Тільки число мотоциклів дещо піднялося — до 108. Польща що до числа самоходів стоїть на 19-ому місци, після ... Фінляндії й Румунії. Щодо числа самоходів відносно до числа населення, Польщу випередила навіть Альбанія.

В роках 1928/29 реєструвалося що року до 10.000 нових самоходів, а в часі від літа 1933 до літа 1934 зареєстровано всього 700 нових штук, в цьому 80 автобусів »Заурер«, що закупила управа зазлізниць. В цім самім часі в Німеччині зареєстровано нових самоходів:

в р. 1932	41.118	штук
„ 1933	82.048	„
„ 1934	120.000	„

Чиж дивниця, що на нафтовім зїзді у Львові референт інж. Бобр дійшов до висновку, що »дотеперішня наша політика в ділянці моторизації робила враження, що її метою не є розвиток самоходового руху, тільки його нищення«.

Справа підкладів під рельси для залізниць. Той дуже важний і масовий матеріял залізницям доставляє управа державних лісів. В 1933 р. комітет міністрів рішив, що висоту своєї потреби в дереві повинна кожна державна установа зголошувати завше перед початком сезону експлоатації дерева, отже найдалі до кінця вересня. Мимо того управа П. К. П. розписувала конкурси на приділ достави аж на половину жовтня, а рішення з міністерства приходило аж в січні—лютім, себто під сам конець сезону. Таке зволікання перевертає калькуляцію лісових підприємств, матеріял висилається відтак на спіх, недібраний і необроблений як слід, неконсервований як слід, ліси заготовляють на сліпо більше, чим треба і т. д.

Найв. Палата Контролі звертає що року увагу на те, що адміністрація державних лісів виробляє постійно підклади в надмірних кількостях, що значно переходять континґент міністерства. В 1932 р. державні ліси приготовили 400 тисяч соснових підкладів понад потребу. З року на рік нагромаджуються величезні запаси підкладів — вони тратять свою вартість, синіють і тріскають. Здисквалліфіковані партії продається нижче коштів продукції. На терені волинської дирекції держ. лісів продано в 1932/33 р. 83.879 таких підкладів по ціні видатків на виріб — без оплати вартости самого сирівця (втрата 80.000 зл.). — В р. 1933 забраковано державним лісом доставцям 69% їх матеріялу, тоді як з матеріялу, доставленого пирватними фірмами, прийшлося забракувати всього 7% заг. числа підкладів.

Контроля ствердила також технічні недостачі в виконанні підкладів з державних лісів. В луцькій дирекції вироблено 1930/31 року 30 тисяч підкладів довжини 1,10 м, тоді як підклади такої довгости вже на держ. залізницях не вживалися. Продано їх на топливо за 9.000 зл. На заміт Найв. Контр. Палати дирекція подала, що це були відпадки по виробі експортового матеріялу.

Господарка державних залізниць. Стверджено передовсім, що в ділянці закупу потрібних матеріялів нема одностайної політики. Ті самі матеріяли закуповували окремі дирекції по цінах, розхилення яких доходило навіть до 100%.

П. К. П. переплачують спеціяльно при закупні картелевих матеріялів. На думку референта П. К. П. залізниці переплачують за картелеві артикули 100 до 150% і щойно внаслідок заграничних оферт синдикати обнижують ціни о 30—60%.

Але мало того. На такий шлях визиску вступають теж одні державні підприємства у відношенні до других. В році 1932/33 »Польмін« — державна фабрика нафтових продуктів у Дрогобичі та Синдикат Нафтового Промислу подали залізницям ціни з попереднього року, мимо того, що в тім часі ціна ропи впала о 16%. За краєвий олій до перегрітої пари платило міністерство шляхів 850 зл. за тону, тоді як американський олій, вищої якости, ко-

штував 525 зл. тона. Ґданська дирекція купувала в Польміні ропал по ціні 32,80 зл. за 100 кґ, а Vacuum Oil Co заоферувала ціну 14,76 зл. і аж тоді Польмін знизив ціну, та все таки не до рівня америк. фірми.

Той самий матеріял на терені тої самої залізн. дирекції має розбіжні ціни у ріжних складах; ріжниці доходять до 100%. Тому буває, що залізн. варстати, шукаючи, де дешевше, мусять закуповувати потрібні їм матеріяли не з найблищих складів, а нераз з дуже відлеглих, хоч є він у них під боком.

Роботи, звязані з будовою кітлівні центрального огрівання варстатів у Прушкові, закінчено 25. X. 1930 р., але умови на виконання тих робіт була зроблена аж 21 серпня 1931 р.

Державне друкарство. В 1931 р. було 51 державних друкарень, переважно перебраних від Росії, Австрії, Німеччини. З метою їх злуки покликано до життя підприємство »Державні Друкарні«. Одначе воно не оправдалося. Навпаки, почали появлятися нові місцеві друкарні, з ініціятиви ріжних урядів; повставали друкарні навіть проти урядовій інструкції з 1927 р. (прим. кілька друкарень поліції, Банку Польского, Гол. Статистичного Уряду, воєвідств в Люблині, Торуні і т. д.). В результаті є друкарні »або технічно нездібні до раціональної продукції, або з за високою продукційною здібністю, якої дотичний уряд не має як використати« (заввага Н. К. П.). Будівля палати Центральної Державної Друкарні — зачата, не дійшла до кінця, а виконані вже роботи пішли на марне (самі земні роботи коштували 100.000 зл.).

Державні Ґрафічні Заведення закупили коштовні машини для друку банкнотів, з яких деякі зовсім не прийшли до використання через їх невідповідність (прим. дві машини для вглубленого друку, спроваджені коштом 40.000 долярів). Коротко перед ліквідацією маркових банкнотів закуплено фарб на ті банкноти, які скоро показалися зайвими. Ще у 1931 р. лежало їх на складі як непотрібних 90.000 кґ у вартости понад 600.000 зол. франків (Звідомлення Н. К. П. ст. 12).

Плянова господарка державних монополів. У Величці побудовано пральню міхів на сіль. Ця пральня, закінчена в 1930 р. стояла нечинно, мабуть до половини 1933 р., як непотрібна. — В Бохні в державній саліні побудували у 1924 р. електрівню і машини до неї за 25.000 зл. Але ще в 1934 р. ті машини спочивали собі спокійно у скринях, зате управа салін з вдоволенням звідомила до Н. К. П., що »на разі нема пебоювань, щоби ті машини і прилади ... стали непридатними до вжитку«. (Причина в тім, що міністерство заквестіонувало взагалі доцільність експлоатації бохенських салін).

Спіртовий монополь, як відомо, в самім розгарі крізи, 1930 р. підніс ціну спірту. В наслідок того ... впали доходи монополю. Монополі взагалі не числяться ані з законами економіки, ані з кишенями громадян. Тютюневий монополь кинув у 1931 р.

на ринок чотири нові сорти папіросок — скалькульовані ще у 1929 році! Вже по році треба було усунути 2 сорти цілковито і ціла кампанія заломилася.

В Пядиках (на нашій території — Ред.) побудовані великі тютюневі заведення коштом 2 міліонів зл. Це мала бути центральна досвідна стація для цілої держави. По вибудуванні, як стверджує Контрольна Палата, показалося, що вибір місця зовсім нещасливий, бо почва в Пядиках не є типічною для галицьких теренів управи тютюну. Пядицька стація провадиться при великому накладі гроша, а мимо того управа ріллі там »недбала і невміла«. Висліди дослідів невпорядковані і без вартости. Дирекція монополю старалася в наслідок того всього... виарендувати цілий заклад, але не знайшла охочих дати їй відповідний чинш.

Автор закінчує цей розділ своєї книжки такою загальною увагою: »далеко ще нашій державній господарці до того стану, щоби вона могла вважатися здійсненням засади пляновости. Скоріше треба побоюватися, що занадто часто — на жаль — буде справдана протилежна оцінка«.

На жаль, автор подав тільки небагато фактів з господарки державних підприємств. Можна було згадати ще про »плянову« господарку фондами суспільних обезпечень, про будову люксусових будівель, в яких тепер нема кому мешкати і т. д. Але й те, що автор подав, а ми коротко зреферували, свідчить про те, що етатизм в Польщі не відродився від своїх заграничних взорів: та сама тут бюрократизація, те саме іґнорування законів економіки і прав громадян держави, та сама коштовність адміністрації і т. д.

Подав **К. П.**

Перші протиіталійські санкції

Роспочатий Італією похід проти Етіопії викликає гарячкову акцію всіх орґанів Ліґи Націй. Участь заступників Англії в тім була так видатною, начеби противником Італії була не Етіопія, а Анґлія. Мусоліні не боявся Л. Н., бо в її практиці було вже доволі подібних випадків, а маючи за собою (секретно) Ляваля, він був певний, що на жадні санкції Ліґа не спроможеться. Але моментальне згромадження сильної анг. фльоти на Середземному морі не могло зостатися для нього байдужим. Для Анґлії уважає італійський уряд потрібним скласти офіційну заяву, що італійська експансія в Етіопію має демоґрафічний, а не комерційний характер; інакше сказати — аграрний, скерований в глиб материка, а не на морське побережжя. Однак, Англія через свого заступника Ідена робить своє: провадить ролю суфлєра Л. Н. і головної дієвої особи в женевській акції.

Голосами 51 членів держав Ліґа признає, що Італія зробила

нічим неоправданий напад на Етіопію. Проти такої резолюції подала голос тільки Угорщина. Австрія здержалася від голосування, — ніби з вдячности за те, що в липні 1934 р. Італія охоронила її свободу й незалежність (від замірів Німеччини). Пізніше до неї прилучилася й Альбанія — від 1926 р. фактичний васал Італії. Після признання вини Італії Ліґа ставить, згідно з § 16 свого пакту, на чергу запровадження проти неї санкцій, які мали би перешкодити здійсненню нападу, »не зачиняючи дверей до миру«. Санкції можуть бути моральні, господарські, фінансові і, нарешті, воєнні.

Моральна санкція міститься вже у факті признання вини Італії. Щож до інших, то Л. Н. станула перед зовсім новим для себе і дуже складним завданням, якого в її практиці ще не бувало. Юридично кожна держава-член Л. Н. є суверенною і може прийняти чи не прийняти те чи інше рішення, повідомивши про нього Л. Н. — Але коллекція тих індивідуальних санкцій мусіла бути впорядкована, для того й створено 18-членний координаційний комітет.

Найлегче згодилися на санкцію № 1, якою заборонено довіз до Італії ріжного роду зброї, набоїв, панцирників, морських і повітряних кораблів, ґазових хемікалій, вибухових матеріялів, вогнеметів, тощо. Ця заборона не поширювалася на Етіопію, як нападену сторону; лише З. Д. Америки, що не є членом Л. Н., свою невтральність виявили заказом довозу зброї до обидвох воюючих держав. Стан воєнної індустрії в Італії дозволяє припускати, що вона забезпечила армію, фльоту й авіяцію зброєю на довго і зможе поповнювати запаси своїм виробництвом, — доки вистарчить їй сировини. Найбільше в світі виробництво і вивіз зброї за кордон провадить Анґлія (р. 1934 вивезла на 9,5 міл. дол.), за нею Чехословаччина (— на 8,7 міл. дол.). Звідци не може прийти Італії в разі потреби ніяка поміч. Анґлія перейняла на себе постачання Етіопії; як вияснилося, на протязі двох місяців війни етіопський фронт уживає й японську зброю. Італія ж у резерві має Мадярщину й Австрію. Мадярщина від часу наложення ембарґо на довіз озброєння до Італії поспішила розширити своє виробництво зброї, оперуючи капіталом явно заграничного походження. Будапештянські зброєві заводи, що кілька останніх літ працювали з дефіцитом, раптом опинилися у фазі високої конюнктури; дістали такі солідні замовлення, що їм оплатилося зробити й переустаткування. Теж і Австрія розширила збройну продукцію і лише »на пораду« Анґлії з 18. XI. 1935 р. »заборонила« вивіз озброєння до Італії. А 20. XI. 1935 р. одвідує Рим ґенер. директор австрійської фабрики набоїв у Гіртенберґу (п. Мендель), — очевидячки не для оглядин старовинних памятників Риму. Австрія і особливо ревізіоністична Мадярщина мають потребу готувати зброю й для себе, але може та зброя служити й запасом для Італії. Ще свіжо пригадується, як, не дивлячись на заборони,

з Італії перевозили »контрабандно« зброю до Мадярщини. Те саме може робити на цей раз Мадярщина хочби через туж Австрію, в якій для того деякі залізниці цілком в італійських руках. Німеччину в данім разі не приходиться брати на увагу: вона шаленим темпом зброїться, але зброїться для себе. Отже санкції № 1 не обіцяють бути дошкульним.

Більше часу пішло на розроблення комплєксу фінансових санкцій, що скеровані на повну ізоляцію Італії від закордонного фінансового світа. Ці санкції № 2, ухвалені 14. Х., унеможливлюють Італії: всі прямі й посередні позички, всякі банкові й інші кредити, будь яке видання акцій і будь які трансакції, що могли би принести Італії капітал. Закриваючи італійській державній скарбниці всі джерела закордонних позик і боргувань, разом з тим туж заборону поширено і на всіх італійських горожан та на приватні підприємства. Рівнож запобігається допливові капіталу через чужоземних посередників, зокрема через заграничні філії італьських грошевих інституцій й філії чужих подібних же інституцій в Італії. В тій системі заборон зроблено тільки незначні виїмки, як от для Червоного Хреста, для переказів грошей приватним особам в Італію, для виплати Італіянцям відсотків на закордонні цінні папери і т. д.

Під практичним оглядом частина фінансових заборон має скорше теоретичний характер. Це, напр., можна сказати про державні позики за кордоном. За нинішніх обставин в цім змислі можна серіозно говорити про Анґлію, Францію та З. Д. Америки. Ну, й щож? Анґлійський грошевий ринок вже чотири роки, як закрито законом для будь яких чужоземних емісій. У Франції, за нинішнього стану ринку капіталів і зокрема за нечуваної втечі золота в Америку, позичка Італії не може бути реалізована. В З. Д. Америки, на основі закону Джонсона, взагалі неможлива жадна кредитова операція для держави, яка не розрахувалася з нею за довги, що залишилися від світової війни; — Італія ж є одною з таких держав. В додачу, на думку фінансістів, існуючий нині курсовий рівень італьських заграничних позик представляється так, що взагалі унеможливлює будь яку нову кредитову операцію Італії на закордонних ринках.

Однак, поруч з байдужою для Мусоліні сторінкою фінансових санкцій, є серед них і дошкульні. Найдошкульнішою уважають заборону товарових кредитів. Все, що дозволено італійцям (пізнішими санкціями) набувати з-за кордону з держав-членів Л. Н., має оплачуватися готівкою. Уважають, що запасів золота і чужоземних девіз на купівлю сировини, на видатки війни й на задоволення найпекучіших потреб населення не вистарчить на довго. В розпорядженю італ. уряду на половину жовтня 1935 року було готівки коло 5,5 міліярдів лір золотом і чужоземними девізами; сама ж війна коштує Італії місячно не менше одного міліярду лір. Про деякий прорив фінансової ізоляції Італії можна

говорити відносно Мексика, що не є членом Л. Н., а розпоряджає сировиною; з членів Л. Н. — відносно Арґентини, у якій живе коло мілійона Італійців, а далі Австрії та Мадярщини. Той прорив можливий у формі товарового кредиту, хоч і дуже короткотермінового; зокрема щодо останніх двох, то вони самі перебувають під сильним фінансовим впливом Британії.

Як ембаргом на збройні матеріяли, так ще більше фінансовою санкцією Рим був заскочений. Анґлія вже в день ухвали фінансових санкцій видала зарядження, обчислені на скорочення золотих запасів Італії. На четвертий день (18. X.) представникові італійської еритрейської команди в Суезі не продали в борг бензини для повітряної флоти. Адміністрація британських пристаней в південно-захід. частині Арабії перестала давати продукти і вугілля італійським кораблям Сомальщини. Італійський консул хотів ескontувати векслі у Джібуті, щоб мати за що купувати продукти і матеріяли, — банки йому відмовили... На пятий день найбільші італійські банки (Banco di Napoli, Banka Comerciale, Credito italiano, Banco di Roma, тощо) примушені орґанізувати фінансову самооборону. Роблять це насамперед за рахунок італійських горожан. Вони припинили ескoнт приватних векслів і ломбард цінних паперів. То значить припинили кредит приватній торгівлі. Всі гроші, які були в розпорядженні банків, обернено на потреби держави; насамперед на замовлення, зроблені за границею для воєнних цілей, які мусіли зачати сплачувати готівкою. На туж потребу витрачають запаси девіз і золота, що далі зменшує покриття ліри. Від кінця червня до кінця вересня запас золота впав вже на 1.337 міл. лір, а банкнот зросло більше, ніж на два міліярди. Інфляція зачала ціни гнати в гору. Щоби здержати корчення золотого запасу влада кинулася форсувати вивіз, аби тим дістати нові девізи скорше, ніж дійде до господарських санкцій. 19. X. опубліковано закон про вивіз шовкових виробів. Не дивлячись на те, що ціна сирого шовку в Італії стояла приблизно на 30% вище, ніж на чужині, ухвалено примусовий вивіз запасів сирого шовку, що походять з врожаю 1934 р. і з попередніх років, — під загрозою, що всі невивезені запаси з 1 січня 1936 р. держава експропріює. Але тогож 19. X. в Женеві прийнято анґлійські пропозиції санкцій № 3 і № 4. Перша з них, гальмована французькою делеґацією, забороняє будь який вивіз товарів з Італії до держав-членів Л. Н.; має теж і фінансове завдання — унеможливить Італії за свій експорт одержувати нове золото, чужу валюту і взагалі девізові ресурси з-за кордону. Заборона ця скерована на скорше вичерпання італійських запасів золоті і девіз... Правда, між ухваленням санк. № 3 і 4 і їх запровадженням пройшов якийсь час, не без драматичних переживань.

О. Мицюк.

СТОРІНКА ЧИТАЧА

Де вихід із крізи?

Від Редакції: Вміщений тут дискусійний голос одного з наших молодих читачів свідчить про те, що між нашою молодю всетаки є одиниці, які беруться студіювати економічні й соціольоґічні питання. Ті молоді люди мають іноді свої хиби — їх треба справляти, багато дечого вибачаючи. В нижче подан'м дописі ми мусіли прим. перевести радикальну чистку від усяких »трансфіґурацій«, »обліґації« та інших претенсійностей стилю. Мусіли пропустити в самій середині цілий один уступ, який зовсім не вязався з рештою думок. Робимо це для самого автора, якому хочемо вказати дорогу, як треба думати і писати. Те що залишилося зі статті і в тій формі, яку тепер дістало — вносить в дискусію деякі цікаві думки. — Просимо о подібні »Голоси наших читачів«.

Коли кілька літ тому на горизонті появилися перші блискавиці — вістуни великої бурі, котрій на ймення — кріза, ніхто не здавав собі належито справи, як довго вона потреває та в яких формах це лихоліття проявиться.

Більшість однодушно вірила, що це буде тільки переходова доба, не надто обильна у великі потрясення.

Мов на приказ, задержувалися в ході великі розгонові колеса ґучних моторів, переставали зітхати димарі фабрик. Що ранку сотки робітників даремно вижидали перед брамами підприємств, чи не покличуть їх до праці. Фабрична сирена в неодному підприємстві змовкала і більше не озвалась. Це був знак, що або власникам фабрик не ставало капіталів на виріб нових товарів, або що кошти продукції переростали ту ціну, яку фабрикант міг дістати на ринку за свій продукт.

Перше питання, яке приходило всім на думку, було: Де причина крізи? Що треба робити, щоби протиділати її деструкційним силам?

Надії на коротке тревання крізи не сповнилися. Ми бачимо, що кріза з кожним роком поглиблюється, створює нові огнища нужди й лихоліття. Всілякі спроби нормалізації економічних відносин силами держави не дали досі бажаних вислідів.

До цього часу досліди над причинами крізи витворили зачароване коло всіляких здогадів, які рідко лиш справджуються конкретними фактами життя. Такий стан річи вказує на це, що причин крізи не шукають там, де вони є справді.

Причини крізи, на мою скромну думку не є натури фізичної лише моральної. Не надпродукція товарів спричинила крах на світових ринках, лише несовісне, неморальне поведення фабрикантів і консументів. Перші змагали до збивання величезних зисків, тоді, коли в світі споживача йшло переґрупування потреб. Другі не ограничили в час скалі своїх господарчих потреб.

Може дивним видаватися на перший погляд твердження, що тільки витворення нової економічної моралі зможе усунути крізу.

Що розуміємо під економічною моралю? Економічна мораль вимагає пляново витворених економічних законів, котрі обовязують всі чинники, активні в ділянці народнього господарства.

Хай продуцент зречеться високих зисків, задоволиться зворотом вложених у витворені добра видатків і скромним додатком потрібним для виживлення себе і рідні; консумент нехай ограничиться до заспокоєння найбільш конечних потреб зрікаючися водночас добробуту й богацтва.

Взаїмні уступки одної й другої сторони причиняться до скристалізовання одної економічної програми санації невідрадних господарських відношень. Не стремління до громадження богацтв, через ріжні спілки і картелі, але раціональний розподіл капіталу на поодинокі варстати праці зможе замкнути період економічної кризи.

Ще прийде безсумнівно час панування економічної моралі і етики, бо людство поборювало всілякі нещастя завдяки ідеї солідарности, яка виплинала з самих глибин людської душі.

Розвиток внутрішних і зовнішних обставин життя всіх народів потягав за собою упадок старого законодавства, а створення нового.

Старі економічні закони вже загибають, повстають нові, повні морального змісту. Вони зможуть уреґулювати людські відносини, відродити людство, а тим самим положити кінець кризі.

Е. Капшій (Волосівка, п. Зборів).

З ЖИТТЯ КООПЕРАЦІЇ

Шукаючи доріг...

Ріжні причини склалися на те, що справа кооперативного збуту сільських продуктів почала знову ширше обговорюватися в польській кооп. пресі. Крім аґрарної кризи, яка примушує шукати шляхів для збільшення доходів села, деяку ролю тут грає мабуть неуспіх »Рольніків« та подібних їм структурою збутових організацій. З огляду на збільшене зацікавлення збутовою справою серед українських кооператорів, не від речі буде подати тут дещо із того, що на цю тему писав дир. »Сполем« п. Ясіньскі („Społem" ч. 17 за 1935). Передовсім нас буде інтересувати огляд спроб, які досі робилися в цій ділянці польськими спілчанами.

Ще перед війною, коли в б. Конґресівці починалася споживча кооперація на селі, піднялися голоси про потребу збуту сіль. продуктів. Почали тут і там засновувати: »рільничі синдикати«, або рільничі збутові кооперативи. Їх обороти не дорівнювали оборотам познанських »Рольніків«, а остання кріза довела їх до остаточної ліквідації.

Як відомо, незле вдалося наладнати головно збут яєць та молочних продуктів (існуючий у Варшаві Союз молоч. і яйч. кооператив, та молочарський союз в Галичині і Познані). Одначе діяльність тих орґанізацій ще не вдоволяє своїм обсягом. Деякі успіхи в ділянці збуту яєць має спож. союз »Сполем«.

Які є причини, що кооп. збут рільничих продуктів йде на терені Польщі так туго? Причин є чимало, але головною є таки характер хліборобської продукції в цій країні. Це країна переважно дрібних, карлуватих господарств, з дуже неоднородним рільним продуктом, в дуже невеличких скількостях в районі села чи навіть округи. Автор наводить надзвичайно цікаве порівнання кілько експортується з Данії, а кілько з Польщі (в 1933 році):

	Вивіз Данії: Загально	на 100 га	Вивіз Польщі: Загально	на 100 га
яєць сотн.	668.960	21,8	234.784	0,93
масла сотн.	1.503.592	49,0	15.978	0,06
сирів сотн.	100.431	3,2	539	—
безріг шт.	72.965	2,3	83.582	0,33
ін. живини шт.	47.623	1,5	2.258	—
мяса сотн.	3.076.535	100,2	482.567	1,92

У звязку з дискусіями на тему збуту стоїть теж проєкт п. П. Залуского, одного з директорів »Звйонзку Спулдз. Рольнічих« у Варшаві про розбудову сільських місцевих рільничо-споживчих кооператив«, які попри доставу предметів домашньої потреби займалисяб також скупом і перепродуванням с. г. продуктів. Такий проєкт він видвигав літом м. р. на зїзді кооп. ревізорів у Кракові, а відтак виступив з ним на сторінках познанського „Poradnika Spółdzielcz-ого." Як головний мотив, автор подає, що дотеперішні спроби скупу продуктів через філії Рольніків на місцях в селі, або через каси Стефчика і молочарські спілки — всі були невдатні. Теперішний проєкт — як видно з усього — наслідує наш український тип орґанізації: місцевої господарсько-споживчо-торговельної кооперативи.

(Як відомо, нашу назву »господ.-споживча кооператива« переняв волинський »Гурт«, одначе вклав у неї інший орґанізаційний зміст, насаджуючи згори районові орґанізації — з філіями на місцях. Це той власне тип, який після інформації п. З-го невдався у Познаньщині).

П. Залуский бажавби, щоби польські господарсько-споживчі кооперативи належали до Рільничого Союзу, хоч їх торговельною гуртівнею (для споживчих товарів мабуть?) мавби бути союз »Сполем«.

Місцеві сільські споживчі кооперативи м. і. не є в Польщі новістю. Парусот таких спілок існує при союзі »Сполем«, а останнім часом цей союз виявив навіть велику енерґію в творенні нових таких кооператив (в 1935 році повстали 202 нові станиці). Тому »Сполем« не приймає концепції п. З-ого. В цій справі мусіли бути між обома союзами якісь переговори, бо під конець м. р. проголошено, що дійшло до порозуміння, як має відбуватися рух с. г. продуктів між селом і містом. Буде дуже цікаво, які орґанізаційні форми прибере ця справа у польській кооперації, бо правду сказавши — справа на загал не легка.

Зокрема нас буде цікавити, як буде виглядати друге торговельне звено: хто відбиратиме продукти, згромаджені місцевою споживчо-господарською кооперативою? Хто буде дбати про їх приміщення на краєвих і заграничних ринках?

———

КООПЕРАЦІЯ НА ТЕРИТОРІЇ ВОЛИНСЬКОГО ВОЄВІДСТВА.

Якийсь дописувач »бс« інформує на сторінках варш. »Курєра Пор.« в наступний спосіб про стан кооперації Волині (на 1. І. 1945 року).

Автор ділить існуючі там кооперативи на 3 ґрупи: кредитові (народні банки, каси Стефчика, Райфайзенки — разом 252 одиниці); рільничо-торговельні (10), сільські господарсько - споживчі (217), молочарські (65), врешті »ріжні«, а саме: кооп. млин, базар дом. промислу, пасічничо-городничa коопва, овочарська, 2 беконярні і 1 народній дім.

Майже половина цих кооператив находиться в стані інвалідности від ударів господарської кризи.

В першій мірі автор числить до таких кредитові спілки. Хоч вони й находяться в процесі санації через Акцептаційний Банк, то одначе їх дійсне урухомлення не прийде так скоро. Зокрема хибою більшости цих кооператив є те, що мотивом для їх заснования дуже часто не була охота помагати собі взаїмно обєднаними власними силами, тільки »дрібні побічні цілі, як прим. використання кредитів Рільного Банку«. (Не треба хіба пригадувати, що такий мотив міг існувати тільки в касах Стефчика і польських людових банках, бо українські райфайзенки й банки на ті кредити не покладали надій).

Збірний білянс кредитівок виказав 61.000 членів, 13 міліонів активів; одні закінчили рік з надвишкою, разом на 73.600 зл., другі зі стратою, у збірній сумі 159.000 зл. Ефект: 86.000 страти. Поза білянсом фіґурує 5 міл. ріжних зобовязань (відомі волинські торг. ґарантії?).

Десять »рільничо-торговельних« кооператив — це окружні спілки типу »Рольніка«. Вони мають разом 3 міл. зл. обороту (в тім 40% споживчого). Сам автор констатує надмірний вплив »територіяльної самоуправи« (по просту старостів) на ті кооперативи, що не є добре в наслідках. Обіцює однак багато від проєктованих 7 збіжевих маґазинів, які мають побудувати »саможонди« та відпустити в аренду тим »Рольнікам« — які, як сам автор констатує, не виявили досі надзвичайної господарности.

65 молочарських спілок, з членством дрібних хліборобів, стоїть, як скрізь молочарство, незле. (Як відомо, головна цього причини, як скрізь, так і тут — відсутність кредиту, заплата з долини за молоко, чим виключається яке будь ризико для кооперативи). Спілки платили в 1934 р. пересічно 2,03 ґр. за товщеву одиницю, що при пересічній густоті молока 3,7% робило в пересічі 7,5 ґр. за товщ від 1 літри молока. Кошт перерібки 1000 л. молока був 22 зл. 20 ґр. Членів 12.968.

217 сільських господарсько-споживчих кооператив (переважно перебраних від РСУК) не діждала ласкавої оцінки від автора. Він потрактував їх злегенька, як щось не варте більшої уваги (»дробнеґо типу спулдзєльнє, в жицю всі поважнейшей ролі одґриваць нє потрафіон«). Однак не може їм нічого закинути, тим більше нічого такого, як мусів виткнути касам Стефчика і »Рольнікам«. Стверджує, що мають вони 14.800 членів і 632.400 зл. активів. — Такий підхід до справи доказує, що авторові зовсім не знане правдиве життя українського села, і та велика роля, яку тут відограє місцева, хоч і невеличка, господарсько-споживча кооператива.

При такому наставленні офіційних луцьких польських кооператорів годі дивуватися, що серед них родяться тенденції до ліквідації цієї »мізероти«, якими є основані власними місцевими силами і підтримувані дійсною кооперат. свідомістю селян українські кооперативи. Вони мабуть і не здають собі рахунку з тих великих розвоєвих можливостей, які ховаються за тою початковою дрібнотою, бо привикли до великих, штучно кредитами поширених білянсів.

Районівки п. Волошиновського не заслужили собі у реферованій статті окремої згадки; мабуть сам автор не визнав їх дотеперішних успі-

хів вартими уваги. Здається, що так воно і є в дійсності. Зрештою зaждемо на 1935 р. Попередній рік не був особливий.

НАВЧАННЯ КООПЕРАЦІЇ В АМЕРИКАНСЬКИХ ШКОЛАХ.

У стейті Вісконзін у Злуч. Державах Ам. заведено обовязок навчання кооперації у всіх прилюдних школах, народніх і середніх та фахових. Окрім цього всі вчителі суспільної економії, соціольоґії й рільництва (ті предмети викладаються в Америці у всіх школах) будуть складати іспит зі знання засад та історії кооперативного руху.

СЕРЕД КНИГ

Причинок до кооперативного світогляду

Так, як кожна людина, вибираючись в дорогу, бере зі собою якийсь компас, так само потребує його й кожний суспільний рух. Той компас, або правильніше дороговказ називається у фільософічній мові світоглядом. Без світогляду не може існувати ніякий великий суспільний рух. Цей світогляд не мусить бути оформлений ще перед повстанням руху, але він мусить оформлюватися принайменше рівнобіжно з рухом.

Є помилкою думати, що кооперативна орґанізація має виключно господарський характер. Правдивішим є, що кооперація є в першій мірі духовим твором, а щойно в другій мірі господарським. Тому їй заздалегідь потрібне ясно вироблене обличчя. Кооперативні освітні заведення мусять отже дбати передовсім про виховання у молоді відповідних духових і моральних наставлень так, щоб вони, як дорослі люди, могли відповісти зростаючим вимогам кооперативної розбудови. В тім напрямі мусить співділати навіть нова література; вона повинна узгляднювати не лише матеріяльний, практичний характер кооперації. Тому гаряче радіємо появою нової книжки, що кладе натиск передусім на моральну сторінку кооперативної праці й напевно причиниться до вироблення кооперативного світогляду. Така книжка появилася в 1930 році в Найвід у друкарні Райфайзена п. з. »По дорозі до коперації« Др. Ґ. Бекера.

В першім розділі »Кооперація як завдання« автор виказує, як дуже кооперативна орґанізація залежить від якости людей, що її закладають або ведуть. Він пише: »Кооператива є завсіди така, якими є ті люди, що її творять і що їй передають із своєї сили, знання й вірности. Вона носить у собі їх критику. Вона не здобуває довіря лиш через необмежену поруку членів, а передусім через людські прикмети, через конкретних людей, які в ній уявнюють свій особистий характер«.

Цю думку автор розвиває й далі: Тому що люди творять і розбудовують кооперативу, отже цей особистий момент ховає

в собі й небезпеку для кооператив. Не вистарчає сама матеріяльна запорука, долучається ще й людсько-морльний кредит. А його можна надужити. Є люди заздрісні, клеветники і вічно все критикуючі. Це болить того, хто віддає спільноті усе, що має найліпшого. Лише віра у перемогу слушної справи помагає видержати всякі напасти й прикрости у спілчанській роботі. Автор вважає, що тільки і д е а л і с т може відповісти таким завданням.

У розділах про книговода, управу, надзірну раду, загальне зібрання членів кооперативи, союз, ревізора, урядову тайну і дивіденду знаходимо влучну характеристику і бистроумні психольоґічні й соціольоґічні помічення. Щодо загальних зборів автор є дещо песимістом. Він пише: »Ми нині не вміємо правдомовно говорити. Порожнеча балакучости є наслідком »бессервіссерства«*). Наші слова це не щирий заклик, вони не обовязують до нічого ту особу, що їх проголошує. Люди не вірять вже один другому. Вони не доцінюють дійсної вартости живого слова. За словами не стоїть особистість і особиста серіозність. Тому так мало респекту для слова й людини«.

Дальше автор викладає, яким повинен бути ідеальний громадянин-кооператор і критикує звичайного кооперативного обивателя. Про нього він каже: »Про в і р н і с т ь знає він стільки, що має так довго стояти при кооперативі, як довго вона стоїть добре. Про те, щоби дати їй підмогу в днях журби, він і не думає«. Про доброго члена він каже: він знає, що порядок є наслідком підпорядкування і впорядкування. Лише тим способом може кооператива вдержатися.

Подібні думки висказує автор також про союзи кооператив. Він каже: союз знає, що купецький і господарський змисл це ще не все. Практична думка мусить мати теоретичну орієнтацію й напрям, щоб діло могло вийти в користь. В еґоїстів і нечесних людей свідомість цілі є небезпечна для суспільности. Для доброї цілі треба доброго ґрунту й доброго людського матеріялу.

Як високо цінить автор р е в і з о р а можна пізнати зі слідуючих слів: »Ревізор на нашу думку повинен виходити поза саму критику. Він повинен д о п о м а г а т и, щоби було краще, повинен в и х о в у в а т и. Він не лише критикує, але й дає вказівки, напрямні праці і то не лише для механічної праці книговода, але й для спільної праці управи й надзірної ради. Одначе він зможе відповісти цим вимогам лише тоді, коли сам вміє виконувати функції книговода, члена управи й надзірної ради. Аж тоді є важне й міродайне те, що він говорить«. Так то ревізор є сіячем союзу, що защіплює думки, заміри й волю союзу.

Досить гостро критикує автор д и в і д е н д у, хоч і тут на загал має рацію, коли пише: »Давати дивіденду — то значить зни-

*) Мудрагельства, критикоманії. Гл. прегарну сатиру І. Франка »Доктор Бессервіссер«. — Ред. »К. Р.«

зити кооперативу до ролі капіталістичного підприємства, в котрім люди є заінтересовані тільки тому, що це торкається їхнього гаманця, а не тому, щоби зробити щось доброго на світі«.

Дуже ляконічно характеризує Ґ. Бекер ролю гроша в кооперації. »Кооперація є серединою: джерелом спільноти й благословенства. Гроші в кооперації є видимим знаком невидимої ласки«.

В розділі про ощадність знаходимо теж кілька влучних думок, чи щасливих сформуловань старої мудрости. Ось примір: »Зробити когось марнотратним є лекше, чим з розтратного зробити господарну людину; ще тяжча справа, коли не йде про поодиноких людей, а про цілі верстви«. — Нині, на жаль, коли для молоді кіно й папіроски стали змістом життя, це речення містить в собі багато правди. — »Така молодь ще нічого не знає про добродійну й лікуючу аскезу ощадности. Це бідні люди з дзвінкою монетою, такі вбогі на змисл до розумного, правдивого й шляхотного, такі вбогі на змисл жертвенности й ощадности«.

У розділі »Кооперація й публично правна рука« знаходимо протест проти модного нині удержавлювання. Остерігаючи перед тим, пише др. Ґ. Бекер: »Грозить небезпека, що держава під господарським оглядом виросте у Левіятана, у всепожираючого смока, що про нього згадував уже Макіявеллі. Нині ще навіть не легко передвидіти, які кольосальні загрози для життя народу ховаються у зрості державного вмішування, яке ґенералізує все і вся. На кожне місце нині ставимо урядників і тим єрархічну драбину. Вільна творчість, праця, що виходить з низу, створюється на кожнім кроці умовини над- і підпорядкування, від самого народу, самооформлювання і власне кермування своєю судьбою не є нині допущене в тім ступні, скільки треба було б«.

Як правдивий прихильник Райфайзена, він підсилює свою критику держави покликуючись на свойого вчителя: »Райфайзен знав, здається, про вагу вільної ініціятиви громадянства на полі культури, господарства, суспільного і держвного життя. Точку тяжкости він бажає перенести в нарід. Будить ініціятиву одиниці й народу, не вірить у продуктивно-творчу силу праводавства, в його здібність удержати господарство й суспільство у потрібній гармонії.

Останній розділ книжки дра Бекера, що зветься »Кріза сільсько-господарської культури і завдання кооператив« є може найцікавішим. Ми зацитуємо з цього розділу місце, де автор покликується на великого російського повістяра Достоєвського: »В наших часах кожний ховається у свою нору, один від другого бокує, ховає себе самого, і те, що посідає, й кінчає тим, що люди його відштовхують і сам відштовхує від себе людей. Збирає багацтва, жиючи самітно, й думає: який я тепер багатий, як збережений від недостатку! Але нерозумний —

не здає собі справи з того, що чим більше він нагромадить, тим більше його безсилля. Бо він відчужується від усего, стає окремим сотворінням, призвичаює свою душу не вірити в поміч людей. Взагалі людський ум є в блуді, коли гадає, що дійсна певність себе полягає у відокремленому зусиллі поодиноких людей, а не у спільнім змаганню всіх людей. Але час напевно відучуватиме людей від такого способу думання. Прийдуть інші люди й інші часи. Це нове життя творитиметься на селі, в кооперативі, коли будемо її основувати не на самій калькуляції, а на взаїмному довірю й прихильности; коли знайдемо у нашій бесіді, що буде мовою спільноти, і коли від них буде розходитися обєднуюча сила, тоді теперішність з її новим знанням запліднить кооперативну спадщину і стане одною заокругленою цілістю«.

Автор жаліє, що нема на селі давньої солідарности*). Він каже: Слово сусід зникло зі слівника села. Кожного звемо по прізвищі. Кожний жиє тільки в своїм замкненім крузі, відмежовується від інших, хоче існувати тільки для себе. Усе, що давніше давалося по братерськи, нині обраховується тільки після цінника. Тихо пливуче життя із хати до хати, від сусіда до сусіда є обчислине, впорядковане у цифрах. Здається, що ніколи не було так багато ріжних товариств і так мало спільноти що нині. Так багато орґанізацій і так мало взаємовідносин між ближніми. Ці орґанізаційки є тільки симптомом (ознакою) розкладу й продажности громадського життя, яке у свойому розладді не може вдержатися іншими, як тільки зовнішними засобами. Бракує внутрішньої сили, спою́ючого цементу й кіту поміж камінням, щоби вдержати будову в сильній поставі. В кого ще залишилися гарячі сили спільноти, той ховає їх у собі, бо боїться, щоб вони не завмерли в холодній атмосфері. Ті концентрують свої сили у тісному родинному крузі«.

На кінець наведемо ще два цитати з цієї дуже цікавої книжки дра Бекера. В розділі про великі банки і кооперативи виступає він проти філій великих банків на селі. Ставить питання і рівночасно дає влучну відповідь: »Бо що таке кооператива без щадничих вкладок? Це місце переходу чужого гроша до тих, що його потребують, формальний образ теоретичної любови ближнього; це не є кооператива практичної взаємодопомоги«.

З одушевленням характеризує др. Ґ. Бекер діла правдивої кооперативи. Вона коронує матиматику чисел і господарства взнеслістю духа. Вказує ціль господарства у добрі цілости. Призначує господарству його місце й чергу в будівництві світу«.

Др. Бекер є прихильником кредитових кооператив райфайзенського типу, і свою книжку написав виключно для райфайзенських кооператив. Але тому, що ріжні галузи великого коопера-

---

*) Очевидно — це характеристика німецького села, глибоко вже просякненого капіталістично-ринковим духом. — Ред. »К. Р.«.

тивного руху є між собою споріднені, його книжка відноситься в рівній мірі і до всіх форм кооперації. Позатим ця книжка вказує, що загальний кооперативний світогляд є не тільки можливий, але частинно вже збудований і то не лише у споживчій кооперації, але й у сільсько-господарській. Вправді кооператори споживчої кооперації мають все ще перевагу, але їм приходять на поміч теоретики сільської кооперації, котрі доходять тепер до тих самих узагальнень і засад, що перші. Так твориться загальний кооперативний світогляд, що може рівночасно служити містові й селові. **В. Тотоміанц.**

Stefan Baley: **Zarys psychologji w związku z rozwojem psychiki dziecka.** Lwów-Warszawa, Książnica Atlas, ст. 424. Ціна 6.50 зол.

Траґічна филя нашого повоєнного життя відсунула справу українського університету серед нас самих у тінь, і тому знаменитий автор цеї книжки є професором варшавського університету, а потрібна нам книжка зявилася у польській мові... Наголовок книжки, здається мені, не зовсім відповідає її змістові. Нарис психольоґії тут властиво тільки короткий, ясний вступ (ст. 5—36) до дуже прозоро накресленого розвитку діточої психіки (38—420) з деякими (що-правда дуже цінними) загальними випадами поза цю межу. Отже є це радше розвиток діточої психіки на тлі загальної психольоґії, ніж навпаки. Автор очевидячки написав цю книжку для тих, у чиїх руках є виховання дітей. І це вдалося йому знаменито. Високі вимоги знання і ясний виклад думки — нерозлучні великі прикмети цеї дійсно дуже цінної книжки.

Цінної також для нас — кооператорів. Психічне наставлення людей, а в тім і дорастаючої молоді, занадто важне для кооперативних орґанізаторів, щоби вони могли не цікавитися також психольоґією і педаґоґією.

У вступі автор окреслює психольоґію, як науку, якої ціллю є стежити за психічними проявами, подає її жерела й методи, її відгалуження й напрямки, накреслює звязок поміж фізичним і психічним життям та закінчує цю частину своєї праці накресленням етапів психічного розвитку від відрухів та інстинктів (себто реакцій орґанізму поза свідомістю, або з обмеженою свідомістю) до свідомих психічних проявів (інтелєктуальні прояви, відчуття й побажання, постанови) і (вроджених та набутих) психічних диспозицій (память, фантазія і т. п.).

Межа поміж відрухами й інстинктами дуже плина. — Це диспозиції до такого ділання, щоби осягнути певну ціль, якої ділаючий не передбачує і до якої перед тим не заправлявся. Це торкається не тільки дітей чи взагалі людей, але й звірят (гнізда птахів, відлет птахів у теплі краї, бджоли, оси) та ростин (фототропізм). Відрухи й інстинкти помагають пристосуватися до життєвих умовин. Свідоме психічне життя (також у звірят) починається щойно при чинній свідомости, менталізується та автоматизується і переходить численні ступні розвитку та трансформації. У зрілої людини є вже інтелєктуальні прояви (спостереження, пригадка, память, поняття, переконання, розумування, рефлєксія і т. п.) і прояви волі (відчуття й побажання та постанови), скріплені вродженими чи набутими психічними диспозиціями.

По короткім розділі про фізичний розвиток дітей до молодечих літ, автор подрібно і дуже цікаво аналізує психічний розвиток в цих літах, подаючи обєктивні поміри

психічних проявів. Тут уже й для нас цікаві уступи про побажання дитини під впливом хвилевої ситуації і побажання зрілої людини, що відбігають від хвилі, споминами вяжуться з минулим і плянують будучину, — про перші прояви фантазії і мрії та початки творчости, — про напружену увагу та змучення чи зануду і яка на це рада (дуже потрібне кооперативним промовцям чи викладачам), про еґоцентризм, еґоїзм та здатність до співпраці і т. п. »Здатність до співпраці розвивається у дітей дуже повільно. Коли двом чотиролітним і сидячим обіч себе дітям дамо кілька кльоцків, щоби разом збудували собі один дім, побачимо, що кожне будує окремий дімок для себе; щойно (майже всі) шістьлітні діти зачинають у ціх умовинах будувати разом один дімок« (ст. 316). Чи це не цікаве?

На основі подрібної аналізи подає автор (ст. 330) ось яку схему нормального психічного розвитку дітей до їх зрілости: I) Дитинний вік (від 1 до 12/13 року) розпадається на: а) перше дитиньство (приблизно до кінця 3. року), в якім дитина опановує мову, веде фікційні забави і вступає у фазу запитів; б) середнє, передшкільне дитиньство, в якім дитина видосконалює мову, веде конструктивні забави й далі ставить запити, та в) шкільне дитинство (приблизно до 13. року) з природничим і технічним зацікавленням, тягою до »робінзоніяди« і колєкціонерства; це також вік, у якім уже виринають »переможці« (боротьба когутів). У перших двох етапах (а і б) характеризує дітей еґоцентризм і »маґічний« світогляд та зацікавлення байками; в третім етапі проявляється вже реалізм. (Це вказівка і для навчання кооперації у вселюдних школах. — II) Вік дозрівання (від 14 до 20/24 року) розпадається також на 3 етапи: а) однорічний передпубертальний, б) пубертальний і в) молодечий. В першім етапі — упір проти старших, перші депресії, психічні та тілесно-полові окремішности; в другім — полове дозрівання, фермент почувань, романтизм, адорація, прояви сумнівів та скептицизму, любовні і фантастичні мрії; нарешті в третьому етапі (від 18. року) молодечий ідеалізм, розквіт суспільних і естетичних почувань, молодеча приязнь. Це важна вказівка для кооператорів, що цікавляться кооперативним вихованням молоді. Задля цього наводжу за автором також погляд Шумана про молодечий ідеалізм а саме: дорастаюча молодь приступає до дійсности з готовими, але прибільшеними і нереальними ідеалами (антиципуюча фаза); розчарувавшися, втікає від дійсности у світ мрій (компенсуюча фаза), і нарешті вертається до дійсности з бажанням перетворити її в сенсі ідеалів (нормативний ідеалізм).

З природи речі ще цікавіші для нас кінцеві уступи про темперамент, характер, індивідуальність, про релігійні і естетичні почуття.

Темперамент це — вроджена диспозиція; характер основується на силі волі, на яснім осуді, субтельности почувань та на (альтруїстичних) чутєвих реакціях в ріжних ситуаціях (Кершентайнер), а коли волите, то характер це — така прикмета волі, в якій людина вяже себе певними засадами, приписаними собі розумом (Кант), отже — сяк чи так — характер можна принайменше частинно набути! Тут уже не без значіння вплив старших на дітей і природний послух та респект дітей до старших та їх поглядів, а потім — набуті навики, хочби й у молодечих товариських забавах (ці забави мають свої норми, і тому вони є школою етичного поведення), набута ґрупова солідарність, релігійно-моральні та естетичні почуття і сильна праця над самим собою. Годиться підкреслити значіння естетичних почувань при формуванні характеру (про це й ми кооператори часто забуваємо), бо саме ці почування характеризує безінтересовність

відчуваючого. Якраз цеї палкої, глибокої, щирої безкорисности, нераз нам у нашій кооперативній родині дуже треба. — Повний розвиток характеру і засвоєня культурних цінностей неможливі нарешті без повсякчасного, систематичного підсилювання людської »голови« й »серця« (при сильних громадських мотивах) все новим матеріялом, який людина при добрих вроджених задатках, раз-у-раз може перетворювати на моральну, себ-то суспільно доцільну енерґію. Так зване »сумління« міститься в цьому, щоби людина етично оцінювала свої власні вчинки і реаґувала на них моральним почуттям, як і на чужі поступки. Ясна думка і глибоке зворушення, що товаришить цій думці, зміцнюють енерґію людини і її етичний характер.

Усе це — як і зреферована в попереднім числі »Кооп. Республики« книжка З. Хмєльовського — також для нас важне, бо разураз пригадуймо собі, що кооперативний рух, який не виховує собою лодей на ліпших і кращих громадян, не сповнює свойого завдання. Наше-ж гасло: до добра і краси.

О. Луцький.

Пропаґанда повороту міщан на ріллю. Під заголовком »Назад на ріллю!« написала перед 2 роками відома італійська письменниця п. Сіна Льомброзо книжку, що вийшла одразу по італійськи і французьки, зміст якої в коротких словах наступний.

У двох перших частинах своєї книжки авторка займається дійсними причинами нинішної кризи; як одну з головних, вона називає протекціонізм і розєднання та прогалину між сільським господарством і промислом.

У третій частині книжки є мова про засоби боротьби з кризою. Вона представляє, як селяни і робітники Півн. Америки радять собі проти безробіття, основуючи рід кооператив. У тих кооперативах селяни вимінюють свої продукти за працю міських безробітних.

Коли причиною кризи вважають професійні орґанізації капіталістів і робітників, то не можна забувати, що ці орґанізації потрібні з огляду на затрату рівноваги між с. госп-ом та промислом. Якби вдалося обєднати ті дві ділянки людської праці, то криза булаб усунена та була би назад привернена свобода торгівлі, праці і винагороди.

Якби пролєтарі посідали кусок землі, то не булоби місця для протекціонізму й ріжного сорту монополів. Коли ті люди будуть кормитися продуктами власного господарства, тоді для них не буде потрібно багато грошей, ні золота.

Місто Ляйпціґ відступило робітництву 180.000 кв. м. землі по дешевій ціні. В роках 1925—1930 потворилися кругом німецьких великих міст малі городи для зарібкуючого населення.

В Саймінтон (Ланкашір) доктор Макс Квіллєнд зорґанізував кольонію, у яку запросив усіх молодих людей, що не мали праці. У цій кольонії всю працю виконується тільки руками. Живе вона лише тим, що сама випродукує. Молоді люди не одержують заплати і нічого не платять за прохарчування. Успіх цієї кольонії такий великий, що її засипують зголошеннями о принят-тя до праці.

У Бразилії, Чілє та в Арґентині уряди вже висилають своїх безробітних на село, даючи їм землю будь прямо, або кооперативам, які її вже розділюють між членів. Взагалі кооперативи можуть чимало зробити для орґанізації сільських кольоній.

Нансенівському комітетові вдалося зорґанізувати кредит на закупно землі, при допомозі якого основуються села з еміґрантів, в поблизу батьківщини еміґрантів. В такий спосіб поселено м. і. 9000 Вірмен у Сирії.

По пляну нашої авторки проєктовані кольонії повинні займатися не лише хліборобством, але й ремеслом. В той спосіб обидві ділянки

праці будуть обєднані в одних руках, при чому ремесло буде доповненням рільної праці. Ремісничая праця відпорніша на удари крізи, ніж велика індустрія. Це видко на примірі Франції, Бельґії, Голяндії, Данії й Швайцарії. Ці країни потерпіли менше від крізи, бо більшість їхнього населення це дрібні селяни й ремісники.

У статті про користи для жінки від повороту на ріллю, авторка каже, що мущини не радо уступають жінкам свої місця праці у промислі; це доказала недавня міжнар. конференція про 40-годинний тиждень праці. Це страшно — казати жінкам вертати в порожні міські доми, де нема вже місця для давньої праці й обовязків — у звязку з розвитком індустрії та великоміського життя. Зате на селі цілком інакше. Тут для жінки доволі праці, не тільки в домі, але також у господарстві та яринництві. Що жінка і тут оправдалася, це показує її праця у рільничих краях, особливо підчас війни. Вони мусіли також виконувати важку хліборобську працю, тому що мужі були на війні. Авторка думає також, що пропонована нею розвязка робітничого питання буде протиділати большевицьким настроям.

У такому суспільстві, де робітник працює безпосередньо для споживача або клієнта, нема визискувачів ані визискуваних. При переході від великого промислу і великих міст до хліборобства й ремесла велику ролю відограватимуть кооперативи, а з технічного погляду елєктрична сила й мотори (в ремеслі). Завдяки комбінації ріжних родів занять праця стане лекшою й приємнішою.

В. Тотоміанц.

З починів нашої реґіональної літератури. Іван Филипчак: **Історія села Берегів самбірського повіту.** Львів 1936. Стор. 80. Ціна 1.— зл. Накладом Читальні »Просвіти« в Берегах. — Ця книжка, — це дуже гарний приклад дбайливости села про виховання наступних поколінь. Як дізнаємося з передмови, молодь села Берегів самб. повіту живо інтересується минулим своєї рідної оселі. Вона і провід місцевих культурних та економічних установ упросили відомого трудівника на полі історичного письменства, проф. Филипчака про опрацювання історії Берегів. Кошти видання покрили місцеві установи. І ось перед нами симпатичний почин сільської історіографії — оригінальний і вартий наслідування. Є в цій книжці все, що заховали хроніки (церковна, шкільна), як рівнож городські акти про село; є також, зібрані вже з уст очевидців, огляд просвітньої та господарської розбудови села перед війною і після неї. Є і статистика розвитку трьох кооператив у селі (господ.-споживчої, молочарської і кредитової), є фотоґрафія »Січов. Дому«, є знимки діячів села. Молоде покоління с. Берегів знатиме тепер, чиї вони сини, яких батьків, яких приятелів мало село, хто чим заслужився в розбудові культури їх рідного села.

Цю книжку треба поширити скрізь по всіх закутинах нашої землі. Нехай би вона стала прикладом для інших громад, а література, якаб з цього виросла, сталаб щойно гарним доповненням загально-національної історії.

Черговий випуск дослідів пулавського інституту. Накладом Держ. Наук. Інституту Сіль. Господарства в Пулавах появилася брошура п. н. »Положення селянських господарств у 1934/35 р.«, опрацьована інж. І. Цужитком. Брошура подає один фраґмент з дослідів над станом селянських господарств у названому часі, на основі даних рахівництва.

Покищо беремо з брошури дані, що характеризують зміну у вартості майна хліборобів.

Чужий капітал на 1 га виносив:

1930 р.	—	3713	зл.
1931 ,,	—	3165	,,
1932 ,,	—	2475	,,
1933 ,,	—	2068	,,
1934 ,,	—	1997	,,

Окремі позиції »капіталу« виявляють за останній рік зменшення ка-

піталу »в землі« та »іншого« (в меліораціях, в рослинах, в запасах, в готівці і вірительностях). Без змін в 1934 р. оставали: капітал в будинках, в живім і мертвім інвентарі.

В порівнанні з пересіччю за рр. 1926—1929 чинний капітал досліджених господарств потерпів зменшення 1496 зл. на 1 га, себто 42,8%.

Подібно зменшилися:

земельний капітал	о 972	зл.	(47,2%)
будівельний "	о 227	"	(22,8%)
живого інвентаря	о 166	"	(62,5%)
мертвого "	о 53	"	(30,3%)
інші капітали	о 78	"	(39,0%)

Найбільше отже упала вартість землі та живого інвентаря.

Пасивний капітал, на який складаються біжучі довги, родинні оплати, гіпотечні довги і скапіталізований середний чинш, представлявся в наступний спосіб (на 1 га ужиткової площі):

1930 р.	—	364 зл.
1931 "	—	384 "
1932 "	—	374 "
1933 "	—	366 "
1934 "	—	321 "

Значить — задовження в 1934 році виносило у досліджених господарствах 321 зл. на 1 гектар площі. Ця цифра нижча на 63 зл. від задовження в 1931 році, коли сума довгів була найбільша. В порівнанні до попереднього року задовження зменшилося на 12,3%.

Відіймаючи суму довгів від суми активних капіталів, одержуємо вартість чистого майна. Це чисте майно оберталося в таких числах:

(на 1 га землі)

1930 р.	—	3349 зл.
1931 "	—	2781 "
1932 "	—	2101 "
1933 "	—	1702 "
1934 "	—	1676 "

Порівнюючи з 1930 роком, майно упало в вартості кругло на половину.

Нова повість Уптона Сінклєра. Відомий повістяр на суспільні теми — до недавна виразно комунізуючий — видав саме повість п. заг. »Co-op« (»Кооперація«). Повинна це бути цінна річ, бо повісті Сінклєра, з широким епічним закроєнням, здавна втішаються великою популярністю. Вони перекладаються на всі мови світу. (В ЛНВ перед св. війною друкувалися його »Нетри«). Сінклєр заявив, що в його новій повісті буде мова про ріжні форми кооператив у Каліфорнії. Він сам уважає кооперацію за одну з найповніших доріг виходу з господарської кризи. Як відомо, у Каліфорнії здавна гарно розвинулися особливо фармерські кооперативи для збуту овочів, городини. також збіжа і т. д.

З ПРЕСИ І ЖИТТЯ

Пaverизація. »Один мешк. Данії споживає річно стільки цукру, кілько споживає річно 14 мешк. польських східних земель. Консумція таких продуктів, як сіль, вугіль, нафта, залізо виказується цифрами малощо більшими від зера«.

(Курєр Поранни. 4. XII. 1935).

»Сума господарської активности Польщі вказує на малу державу, з пару міліонами господарсько активних мешканців, яку цифрово можна прирівняти тільки до активности маленьких держав, як прим. Данія (3,5 міліонів мешканців), Швеція (4,2 міл.), Норвеґія (2,8. міл), або Швайцарія (4,1 міл.), а вже в ніякому разі не можна Польщі рівняти з Бельґією або Голяндією (по 8,2 міл. душ). Навіть вичислені малесенькі держави мають бюджети більші як Польща, експортують більше, їх життєва стопа вища, бо консумують більше. Навіть рільнича Данія«.

»75% населення Польщі (селянство) не відограє в національному доході ніякої ролі, себто не помножує національного майна. До тих 75% додати треба робітництво міст. Не помилюся, коли скажу, що пересічний заробіток робітництва в Польщі не переходить 75 зл. місячно. Не треба бути ісповідником клясової боротьби, вистане мати звичайне людське серце, щоби завити з болю і розпуки над тою нуждою... А ми вже близькі до

90% населення держави. Ідіть далі. Дальша ґрупа »умових працівників« заробляє пересічно 200 зл. місячно (у нас значно менше — Ред. Сл.). Це певно »брутто«, від якого в Польщі відтягається фантастичні обезпеченеві складки*). І доходи цієї духової еліти народу за низькі навіть на покриття елєментарних культурних потреб людини. Додаймо дальшу ґрупу — публичних працівників. Їх пересічний місячний дохід дещо більший від попередньої ґрупи. Остає військо, нужденно (кошмарно) забезпечені емерити, інваліди, безробітні, невлічимо хорі, матолки, вязні, — всі ті, що є тільки обтяженням національного господарства«.

Друга сторона »барикади«: Тут маємо, після Стат. Уряду, 21.000 осіб, що їх річні доходи виносять понад 12.000 зл., 11 тисяч богачів, що мають поверх 20.000 річно і 5 тисяч крезів з доходами понад 40.000 зл. річно. Так було в 1931 р. Чимало з них має родини, отже в перечисленні на них вийдуть числа менші. Остає фактом, що всі ті особи разом становлять в 34-міліоновім народі ледви понад 0.06%.

Це польська дійсність, якої нічим не прикрасити, ні заговорити.

»Хочу виказати, чим є в Польщі фетиш внутрішньої капіталізації... Коли ходить про чисто грошеву капіталізацію, то сума всіх ощадностей у банках, ПКО, щадницях, обезпечальнях і т. д., які польський нарід хоче зібрати протягом 18 літ відзисканої свободи, висловлюється на письмі цифрою 3.500 міліонів зл.

Але одночасно задовження польського народу дійшло до суми 4.691 міліонів зл., з чого 1.346 міліонів зл. припадає на внутрішні довги державного скарбу, а 3.345 міліонів зл. виносять заграничні довги Польщі. Це значить, що в найкращому разі, якби ми внутрішні довги узнали за паперові трансакції, то остане незбитим фактом, що дотеперішні висліди процесу внутрішньої капіталізації в Польщі рівні зеру«.

(Ф. Бауер-Чарноморскі. »Курєр Поранни« з 1. 5. 1936).

*) Автор живе постійно в Анґлії, тимто його так вразила тутешня нужда. — Ред. »Сл.«.

„Spółdzielczy Przegląd Naukowy“ Нр. 10—12 за 1935 рік. — Появився по деякій перерві збірний випуск цього орґану варшавського Кооп. Наук. Інституту за три останні місяці 1935 року.

Серед статтей треба згадати працю А. М. Новаковського п. з. »Кс. Петро Вавжиняк, піонір людового спілчанства«. З нагоди недавної 25-ої річниці смерти »некоронованого короля« Великопольщі, автор дає нарис діяльности покійного на полі кооперації і взагалі польської справи у пруській займанщині.

Інтересна також стаття В. Суходольського »Праця в концепції Бжозовського і Абратовського«. Автор звертає увагу на засадничо протилежне розуміння підставової проблєми праці в писаннях двох представників польського соціялізму.

А. Рапацкі у статті »Господарська динаміка робітничих кооператив споживачів у літах крізи« дає спробу оцінки змін ролі кооператив споживачів у постачанні дібр робітничій верстві в часі триваючої крізи.

Причинком до історії кооп. руху в Польщі треба вважати статтю Б. Москаліка »Вік союзних кооператив після спису на 1. І. 1934«.

Стаття Є. Шуберта інформує про сучасний стан кооперативної преси в Польщі та її розвиток. — Звертає також увагу обширний реферат про основи ревізії у швайцарських кооперативах споживачів, опрацьований І. Завадою на підставі зібраних Кооп. Наук. Інститутом анкетних матеріялів.

Українська аґрарна партія проти збіжевого монополю. У ч. 33 мукачівської »Землі і Волі« (орґан аґрарної партії, ред. С. Клочурак) читаємо закид голові збіжевого монополю п. Фаєрабендові з Праги, що підчас свого побуту на Закарпатті знехтував зовсім круги

прикарпатських рільників. По укр. селах не був, з населенням не говорив. Зате конферував з Мадярами і з жидівськими збіж. торгівцями.

Часопис підчеркує, що українське населення, що заселює головно гірські райони, на монополю тільки стратило, бо купує дорожчий хліб. Вимагає зниження ціни збіжа і хліба в округах, що більше привозять хліба, як вивозять.

Цей виступ аґрарної ґазети підтвердив правильність висновків доц. В. Доманицького (гл. статтю цього автора у 1. числі К. Р. за б. р.).

Остаточний розкол в »Звйонзку Ізб і Орґанізаций Рольнічих«. »Пшеводнік Ґосподарскі« — орґан Т-ва »Кулек Рольнічих« в ч. 49. з 8. XII. 1935, реферуючи про засідання Ради »Звйонзку Ізб і Орґ. Р.«, пятнує в найостріших словах диктатуру дідичів у »Звйонзку«. Презес Фудаковскі (дідич) на тім засіданні кричав на промовців з табору »Кулек Рольнічих« по економськи, як на своїм фільварку.

Про конфлікт у тім штучно »зуніфікованім« Союзі всіх польських господарських товариств ми вже писали кілька разів. Селянські круги бунтуються проти розтратної господарки »Звйонзку«, опанованого в більшости поміщиками — за гроші, складані всіми польськими рільниками.

Круги »Кулек Рольнічих« заходяться біля оснування власної селянської станової орґанізації, яка має зватися »Польскє Товажиство Рольнічє« — але ще чекають, що скаже міністер рільництва.

З ГОСПОДАРСЬКОГО ЖИТТЯ.

Правильна цифра селянського індексу. Для очеркнення положення села в Польщі вживається загально індексу цін варшавського інституту для досліду конюнктури, при Гол. Статистичнім Уряді. Згдно з цим джерелом індекс цін на рільні продукти держиться на висоті коло 40, коли ціни року 1928 приняти за 100.

Та чи це зовсім вірно віддає стан на с е л я н с ь к о м у селі? Невірно вже по перше тому, що ця індексова є пересічною з усіх цін рільних продуктів, отже й тих, яких селянство майже, або таки зовсім — не продає. Це є збіжжя і взагалі головні зернові продукти. Правильнішим отже булоби окреслювати розмір зменшення селянських доходів — після рівня індексу цін годівельних продуктів, городовини і т. д.

Але й тоді треба брати на увагу ще один момент: це є чисельну силу окремих ґруп хліборобського населення. Коли та ґрупа населення, яка потерпіла найбільшу втрату, булаб невеличкою чисельно, і хоч її продукти йдуть до уваги при обчисленні заг. індексу, то фактичної страти для цілости національного господарства від того не буде. Противно буде справа представлятися, якщо ця ґрупа є дуже численна!

А так мається в Польщі справа якраз з дрібно-селянською і карлуватою ґрупою, яка продукує »ґро« звіринних продуктів. Остільки більший буде натиск індексу звіринних продуктів на загальний аґрарний індекс.

Думаємо, що для оцінки упадку доходовости селянського господарства не без значіння є цифра його в и д а т к і в. Отже після обчислень Пулавського Інституту видатки рільних господарств, (середніх від 2 до 50 га) зменшилися проти 1928/29 року до 33,7% тодішнього стану. Тому, що селянське господарство не капіталізує, можна сміло припустити, що так само мусіли й обнизитися д о х о д и в цій ґрупі господарств. Таким чином індекс доходів для господарств 2—50 гектарових повинен бути біля 34%.

Очевидно, що в ґрупі нижче 2 гектарів стан повинен бути ще гірший, бо тут відпали майже цілком бічні заробітки (нехліборобські), які в цій ґрупі нормально грали значну ролю.

У що обертається урядова знижкова акція! »Село не відчуло знижки цін заліза«... »Село не має ніякої ко-

ристи зі знижки цін вугля«. Ось заголовки численних тепер хронікальних звісток у польській пресі. Знижка цін товару, плюс пільги в транспортових тарифах — усе те десь розгублюється по дорозі, заки дійде туди, де воно призначене.

Одночасно приносить ця ж сама преса щораз то нові вістки про те, як то, мимо всіх заряджень уряду, промислові фірми проводять систематичну обнижку... заробітних платень свого персоналу. Тому, що декрет заборонив пряму обнижку заробітків, робиться це шляхом звільнення людини з праці взагалі, та пізнішого нового приймання, вже на погіршених умовах. Заалярмовані тими вістками урядові чинники делеґують окрему слідчу комісію в район Гор. Шлеська — та загально мало надій на те, щоби щось вийшло з того реального і тривкого.

Які ж будуть дальші консеквенції обрізання заробітків робітництва й працюючої інтеліґенції? Очевидно знижені заробітки зменшать закупочну силу міського населення, а це потягне за собою дальшу обнижку цін продуктів села.

—Декрети? Нові віддовженеві акції? — Очевидно, прийдуть і вони, але все це разом до купи робить уже враження зачарованого блудного круга.

Лихі наслідки монополізації хліборобського товарообміну в Німеччині. Публична опінія, яка не слідила ближче за економічними зарядженнями гітлерівського уряду, є заскочена дивними вістками про »саботажистів апровізації« в Німеччині та про падаючу продукцію рільних плодів в тій країні. Про ці факти пише вже не тільки фахова преса; були про це довші згадки й у загальній пресі. Вони мусіли дивувати кожного, хто знав, що до недавна німецька самовистарчальність у сільській продукції була майже вдоволяюча вже майже заокруглена.

Тимчасом, як це стверджує прим. »Пшеґльонд Ґосподарчи«, »Цодз. Ґазета Гандльова« і т. д. згін рогатої худоби на торги був у вересні 1935 на 30% менший, як у попереднім році, згін безріг на 64% менший. Але не тільки згін був менший; зменшився стан живини: від вересня 1934 до вересня 1935 з 25,0 мілiонів штук упав до 22,6 міл. штук, отже о цілих 10% (за рік!). Стан рогатої худоби теж зменшився на 1 міліон штук, себто також на 10%. Упала також продукція масла: з 431.000 тон на 425.000 тон.

Офіційно за причину такого тривожного занепаду подається »брак паші і масовий убій живини«. Але що іншого говорять вістки про »масове саботування хліборобами апровізації міст«, невідставлювання молока до молочарень і т. д. Премієр Ґерінґ оголосив загрози суворих кар за »саботування апровізації«, тайна поліція почала акцію проти тих рільників, які при доставах проявляють »явну лиху волю« (Ґаз. Гандл. 31. XII. 35). — В чому річ?

Зрозуміти ці явища можна лише на тлі т. зв. аґрарного законодавства гітлерівського уряду. Відомо, що ще у 1933 році заведено в Німеччині: а) примусові урядові ціни на збіжжя, молоко, яйця, мясо і худобу, б) монополь скупу збіжжя, худоби, яєць і масла. Хоч монополь цей виконує хліборобська кооперація, але ж вона вся під диктатом держави, починаючи від іменування згори директорів, а кінчаючи приписанням згори цін, які мається платити, згл. по яких продавати.

Фактом є, що ціни, які тепер обовязують, є далеко нижчі, як повинні бути, та не вдоволяють хліборобів. В наслідку маємо явище зменшення подачі продуктів рільниками і відомі зарядження уряду.

Вступивши раз на слизьку дорогу монополів (хоч і під покришкою зетатизованої кооперації), уряд Німеччини мусить консеквентно наслідувати большевицькі зразки. Нагінка проти »саботажистів апровізації« нагадує славетні »хлібозаготівлі«, з яких такий уже славний СРСР.

Аґрарні реформи уряду Німеччини, які мали бути, після автентичної інтерпретації, добродійством для рільника, вже по 2 роках обертаються в знаряддя для його закріпощення. (Чи цього не бачать в Польщі прихильники т. зв. молочарського законопроєкту?).

Чехословацька збіжева спілка (монополь).

Заведена в Чехословаччині, в липні 1934 року монополія хлібної торговлі уявляє з себе в першу чергу поважну спробу орґанізації великої галузі нар. господарства на засадах »кермованого господарства«. Вже уплинуло по-над рік від вступлення в силу закону щодо монополії, отже цікаво ознайомитися з наслідками цього закону.

Як відомо, проведення в життя монополії доручено спеціяльно заснованій »Чехословацькій Збіжевій Спілці« в Празі. Це товариство обєднує 4 ґрупи населення а саме: 1. продуцентів, 2. споживачів, 3. млинарів та 4. торговців збіжжам. Відомо, що перші дві ґрупи складаються з кооператорів, до яких належить і більшість акцій. Спілка викупила протягом одного року (до 31 серпня 1935) 1.854.000 тон, з яких припадає на:

пшеницю	758.000 тон	овес	220.000 тон
жито	407.000 „	кукурудзу	51.000 „
ячмінь	418.000 „		

Найбільшу кількість збіжжа (63%) куплено в продуцентів, 25% — в торгівців збіжжам та понад 11% — в млинарів. Незалежно від вище наведеної кількости збіжжа, протягом першого року прийшло до торговельного обороту, після думки голови правління З. С. Д-ра Файерабенда, ще біля 500.000 тон і при цьому найбільша частина цього збіжжа була продана без дозволу та навіть нечесннним шляхом. Якіж наслідки діяльности З. С. після першого року існування?

Передовсім Спілка ґарантувала продуцентам збіжжа сталі ціни. Раніш при формуванню цін на підставі закону попиту та пропозиції, продуценти не посідали такої сталости цін. Далі, З. С. дуже сприяла тому, що ціни (які формально затвержуються урядом), досягли досить високого рівня. При цьому З. С. рахувалася в минулому році з цінами у вільній торговлі на празькому ринкові. Ці ціни зістали майже незмінені також і в році 1935/36.

Щоб запобігти продажі збіжжа продуцентами протягом перших місяців після врожаю, З. С. керувалася засадою щомісячних доплат до основної ціни збіжжа (від Кч.: 1.20 для вівса аж до Кч. 1.80 для пшениці). Такі доплати, криючи витрати, що були звязані з довшим схоронюванням збіжжа, повинні б спонукати господаря до того, щоб хліб хутко після збору врожаю не продавався. Але протягом першого року існування монополії ці приплати дуже мало помогли і на 1. січня 1935 кількість викупленого збіжжа досягла 72% усього, протягом року існування монополії викупленого збіжжа. Монополія сповнила в минулому році свої обіцянки, щодо викупу збіжжа від усіх продуцентів та також щодо приплат збіжжа, яке продано не в ближчих, а дальших місяцях після збору врожаю. На цій підставі можна сподіватися, що у дальших кампаніях продуценти збіжжа викидатимуть на ринок свої продукти рівномірно (по місяцях).

Нарешті З. С. незмінно притримувалася на протязі першого року своєї діяльности засади оцінювання збіжжа після його вижчої чи нижчої якости. Доплати до основних цін хліба чи їх знижування, в залежности від якости збіжжа, було головними засадами діяльности Спілки. Дякуючи цьому, ніхто не може закинути хлібній монополії, що вона впливала на згіршення якости зерна у його продуцентів.

Така цінова політика мусіла мати свій вплив на цінові індекси с.-г. продуктів. Індекси цін на продукти відживлення та на корми піднеслися зараз же після опублікування закону: в червні року 1934 вони складали 638, а в липні того ж року (введення монополії) вони піднялися до 719. І хоч в наступному місяці ці індекси впали на 699, всеж таки вони, незмінно підіймаючися, досягли в червні 1935 року — 722. І одночасово колихалися сильно цінові індекси на промислові вироби протягом одного року ділання монополії з тенденцією

до підвищування, одначе, в значно нижчій мірі, ніж індекси цін на продукти відживлення протягом того ж самого відтинку часу. Як наслідок того, закупочна здібність найбільшої частини сільського населення Чехословаччини (яка творить 6 міліонів, тобто 40% всього населення) значно піднялася, що, звичайно, є в інтересі цілої країни.

З. С. провадила протягом своєї діяльности викуп зерна без перерви та при тому по цінах, які цілковито задовольняли продуцентів. З. С. може також поставити собі в заслугу, що вона не причинилася до подорожіння розподілу с.-г. продуктів. Це видко з того, що ріжниця між цінами, які З. С. сама платила при викупі збіжжа, та цінами, по яких вона продавала зерно торговцям, млинарям та споживачам, творила (за згодою уряду) для пшениці та солодового ячменю 8 Кч. за один квінтал та для іншого зерна навіть 7 Кч. Між іншим, перед заведенням монополії ця ріжниця перевищувала ті границі часто у двоє.

Це все ясні сторінки діяльности З. С., але є також і темні; особливе значіння має тенденція продуцентів поширювати площу засіву у звязку з високими цінами на випродуковане зерно. З. С. є зацікавлена в тому, щоб під час існування монополії не розширювалася безгранично продукція збіжжа. Для С-ки є важним, щоб господарі не культивували тих продуктів, які при сучасних умовинах не знайдуть збуту як в самій країні, так і в чужині. Практика річного існування монополії вказала, що без примусового реґулювання продукції справжня орґанізація хлібної монополії, зі забезпеченням справедливих цін продуцентам збіжжа не є можлива.

До цього висновку приводять також значні останки зерна на складах збіжевого товариства. На 1 липня 1935 ці решти досягли 657.000 тон. З них припадало на корми 141.000 тон та 516.000 тон на пшеницю та жито. Решти кормів не викликають жадного побоювання: вони не значні та будуть спожиті самими продуцентами. Але решти жита та пшениці (останньої майже 400.000 тон) викликають певні побоювання. Взагалі кажучи, зернові решти, що переходять від одної зернової кампанії до другої, є цілком нормальне явище. Але значні решти (більше ніж 3-х місячна потреба нпр.пшениці), не припустимі; вони загрожують самому існуванню монопольної орґанізації.

Для усунення подібних небажаних наслідків, З. С. зробила розпорядження про зменшення засівної площі пшениці на 8% протягом другої збіжевої кампанії.

Рівнобіжно з цими заходами Ска приготовилася до того, щоб призначити кожному продуцентові певний континґент зерна до збуту. Істота цієї останньої норми полягає в тому, що кожний продуцент, який представляє зерно в кількости перевищуючій континґент, повинен отримати за своє збіжжа певну основну ціну. Зате всі перевищуючі континґент зернові партії мусять оплачуватися значно нижче. Є цілком зрозуміло, що, дякуючи такій системі, продукція пшениці не буде підійматися, але навпаки знизиться до бажаного рівня. Подібне реґулювання продукції збіжжа може допомогти Сці вдержати ті позиції, без яких абсолютно неможливе яке-таке проведення в життя хлібної монополії.

Тепер пару слів щодо господарських вислідків монополю за перший рік існування. Кінцевий білянс ще не опублікований. Але вже можна, на підставі передбіжних даних, твердити, що опубліковані в пресі вісті, щодо понесених зерновим товариством тяжких фінансових страт, не відповідають дійсності. Після думки голови Спілки, д-ра Фаєрабенда („Zemědělské družsstevni listy 1935, ч. 43) чистий зиск товариства за перший рік його чинности складав 92 мільони Кч. Після статуту повинен цей зиск перейти до спеціяльного резервового фонду, який знаходиться в розпорядженню зібрання акціонерів товариства.

Ці висліди свідчать про те, що перший рік діяльности чехословацької Збіжевої Спілки можна визнати задовольняючим. Питання щодо справжньої оцінки цих вислідів має величезний інтерес не тільки для Чехословаччини. Воно цікавить також країни, які находяться в подібнім положенню в царині сіль. господарства, як ЧСР. Ми сподіваємося вернути знову до нього після опублікування даних щодо оборотів та кінцевого білянсу за перший рік Спілки[1]).

С. Бородаєвський.

До замітки про Зїзд „Союзу Рільничих і Зар. Госп. кооператив.

„Czasopismo Spółdzielni Rolniczych„ (ч. 2), у статейці п. к. Кежковского п. з. „Dobre obyczaje“ витикає нашому журналові брак почуття кооперативної солідарности. Добачає його в одному місци нашої статті п. з. »Зїзд зуніфікованої польської рільн. кооперації« (»К. Р.« ч. 1 за 1936 р.), де ми порівнювали бюджет »Звйонзку Спулдзєльні Рольнічих і Зар. Ґосп.« з бюджетом РСУК. Порівняння виходить на користь РСУК, навіть як скориґувати ту неприємну друкарську помилку, що закралася до нашої нотатки. (Бюджет РСУК подано в цифрі »кругло 400.000 зл.«, тоді як мало бути 600.000 зл.«, бо в такій сумі формувався проєкт бюджету РСУК тоді, як друкувалося 1. ч. »К. Р.«. Затверджено бюджет з деякими змінами на Раді РСУК дня 25. грудня 1935 р., у висоті 656.000 зл.). Очевидно, через ту друкарську помилку порівняння випало трохи за разячо в некористь »Звйонзку« і остільки є оправдане негодування орґану цього Союзу і ми склонні за це прохати вибачення. З нашого боку це не була квестія обичаїв, тільки простого припадку.

Одначе помиляється „Czasopismo“ коли думає, що нам взагалі нічого було торкатися бюджету »Звйонзку«, та що українські кооператори »хіба мають доволі власних клопотів«. Не є воно так, як думає »Часопісмо«, бо-ж до »Звйонзку« перейшли під примусом всі наші волинські, поліські й холмські кооперативи (не так легко забути, що на рішаючому історичному засіданні Кооп. Ради делеґати польської рільничої кооперації голосували за територіяльним обмеженням РСУК). Що відлучені від РСУК кооперативи відчули ріжницю у висоті вкладки до ревізійного союзу та що деякі з них прямо не можуть функціонувати при нових високих вкладках, про це вже писалося навіть в офіційному орґані РСУК (ГКЧ ч. 48/35). Отже український кооператор не може не цікавитися бюджетом »Звйонзку«.

Ще одна річ, яку порушує „Czasopismo“. Ми зовсім не приходили в »суккурс« ендецькому політичному орґанові, передруковуючи його реферат про зїзд Рільничого Союзу. Замітку цю ми передрукували просто тому, що це була одинока ширша вістка про перебіг Першого Заг. Зїзду нового зуніфікованого союзу в цілій пресі — союзу, в якому повинні бути репрезентовані вже й українські кооперативи північно-західних земель! Крім того було нашим о б о в я з к о м реаґувати на цю саме статтю, бо в ній подано до прилюдного відома донощицький виступ проти української кооперації делеґата Зїзду якогось добродія Маліка. Ми опрокинули рішучим способом його висcаний з пальця закид проти українських кооператив і зле булоби, якби ми були цього не зробили.

Редакція »Кооп. Республики«.

[1]) В попередньому числі »К. Р.« ми помістили статтю В. Доманицького, який підходить до тої самої справи з іншого боку та інакше оцінює висліди діяльности збіжевої Спілки; гл. опріч того замітку в цьому числі »К. Р.« на ст. 36; тож відсилаємо Ш. Читачів до тих статтей. — Ред.